

ГЕНЕЗА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВ ТА СВОБОД ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Ковальов Артем Вадимович - аспірант відділу Європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України

В статье проанализированы исторические аспекты становления и развития прав и свобод заключенных на территории нашего государства со времен Киевской Руси по сегодняшний день. Исследованы нормативные документы, которые определяют права и свободы заключенных. Указывается, что права и свободы заключенных требуют усовершенствования. Раскрыто влияние историко-правовых явлений на процесс исполнения и отбывания наказаний в Украине, освещена их роль в реформировании пенитенциарной системы.

Ключевые слова: права, свободы, заключенный, пенитенциарная система, исполнение и отбывание наказаний.

The article analyzes the historical aspects of the formation and development of the rights and freedoms of prisoners in our state since the days of Kievan Rus to the present day. Investigated normative documents that define the rights and freedoms of prisoners. It is stated that the rights and freedoms of prisoners in need of improvement. Disclosure of the effects of historical and legal phenomena in the process of execution and serving sentences in Ukraine, covered their role in the reform of the penitentiary system.

Key words: rights, freedom, the prisoner, the prison system, the execution and imprisonment.

В статье проанализированы исторические аспекты становления и развития прав и свобод заключенных на территории нашего государства со времен Киевской Руси по сегодняшний день. Исследованы нормативные документы, которые определяют права и свободы заключенных. Указывается, что права и свободы заключенных требуют усовершенствования. Раскрыто влияние историко-правовых явлений на процесс исполнения и отбывания наказаний в Украине, освещена их роль в реформировании пенитенциарной системы.

Ключевые слова: права, свободы, заключенный, пенитенциарная система, исполнение и отбывание наказаний.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 21 Конституції України права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Питання стосовно дотримання умов виконання та відбування кримінальних покарань завжди були та будуть вкрай важливими та одними з найураз-

ливіших для суспільства, оскільки основним їх змістом є застосування примусу, що призводить до значних обмежень прав і свобод людини та громадянина.

Актуальність теми дослідження. Необхідність наукового опрацювання обумовлюється тим, що на даний час практично немає жодної фундаментальної роботи, яка була б присвячена становленню та розвитку прав та свобод засуджених в Україні.

Стан дослідження. За часи української незалежності питанню, пов'язаному з історичним розвитком прав та свобод засуджених приділялась увага таких вчених, як: І.В. Андрухів, Л.В. Багрій-Шахматов, Ю.В. Баулін, І.Г. Богатирьов, С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, А.П. Гель, П.П. Захарченко, Р.А. Калюжний, О.Г. Колб, В.А. Львовчкін, В.Т. Маляренко, М.І. Мельник, П.П. Михайленко, О.П. Нелов, І.В. Іваньков, В.П. Петков, І.І. Резник, О.Ф. Скакун, В.М. Трубніков, П.Л. Фріс, А.Є. Шевченко, Ю.С. Шемшученко, О.Н. Ярмиш та інші.

Метою і завданням статті є дослідження витоків прав та свобод засуджених.

Виклад основного матеріалу. Реформування пенітенціарної системи України привертає посилену увагу з боку багатьох учених, політиків, державних діячів, юристів, науковців та інших фахівців. Реформи обумовлені внутрішньою державною політикою в рамках соціально-перехідного процесу виконання кримінальних покарань з урахуванням вимог сьогодення, а також у рамках дотримання міжнародних стандартів, принципів законності, гуманізму, демократизму та справедливості.

Процес перебудови кримінально-виконавчої системи відбувався на підґрунті багатьох змін, багатьох етапів та багатьох чинників, що у свій час мали вплив на ці зміни. Історично-правовий розвиток у європейських країнах мав початок набагато раніше, що став своєрідним інститутом побудови української пенітенціарної системи.

Місця попереднього ув'язнення існували з давніх часів та використовувались переважно для тимчасового тримання злочинців, полонених, рабів та боржників.

Процес встановлення ув'язнення зародився раніше, ніж засудженні особи набули якомусь статусу. Основною рисою законодавства стародавніх держав була жорстокість та залякування. Такого поняття, як права засуджених осіб, взагалі не було, поняття в'язничної системи в сучасному розумінні цього слова не існувало [1, с.30].

За часів формування української держави безпосередньо формувалась своя система покарань. Беручи до уваги, що переважно Україна була під натиском Польсько-Литовського князівства та Російської імперії, кримінально-виконавча система була різноплановою.

Основним і першим джерелом про будування кримінального права на території України діяла Руська Правда. У цій законодавчій пам'ятці злочини називаються «образою», під якою розуміють будь-яке правопорушення проти суспільного ладу, що виявилось насамперед у завданні потерпілому фізичної, матеріальної або моральної шкоди [2].

Відповідно до пам'ятки, переважним видом покарання грошове стягнення з майна злочинця, яке складалося з двох частин: одна частина вилучалася на користь князя, а друга - як компенсація за заподіяний злочинним збиток - надходила потерпілій стороні. Вищою мірою покарання був так званий «потік і розграбування». Цей вид покарання призначався за три види злочинів: убивство в розбої, конокрадство, підпал будинку. Це покарання виражалось у тому, що злочинець, в якого конфісковували все майно (розграбування), виганявся разом із жінкою й дітьми з общини («потік»), що в тих умовах прирікало вигнаних на загибель, а можливо, і на перехід у положення рабів.

У період, коли території України входили до складу Литви та Польщі, запровадились перші спроби поділу тюрем на державні та муніципальні, а також на нижні та верхні з урахуванням соціальної небезпеки осіб, які в них утримуються. Викристалізуються, хоча й у примітивному вигляді, права, обов'язки, відповідальність посадових осіб та охорони, контрольні функції суспільства стосовно нагляду за дотриманням закону тощо. Законодавство передбачало досить широкий перелік злочинів, які розподілялися залежно від об'єкта злочину. Найтяжчим злочином вважались образа або злочинне посягання на життя і здоров'я господаря - великого князя, короля. Особливу групу становили злочини державного характеру: втеча до ворожої землі, розголошення державної таємниці, здача замку, заколот [3, с.352].

Лівобережна Україна знаходилась під протекторатом Росії. Тенденція до посилення каральної політики характерна для епохи діяльності Петра I. У його законодавстві подальший розвиток отримала система покарань. Указом 1703 року він закріпив новий вид покарання - заслання на каторгу, яка була введена ним у 1699 році. [4, с.108] На той час заслання здійснювалося в Сибір, а також в «украинные города, где государь укажет». Вперше у вітчизняній історії виконання покарань в широких масштабах використовують працю арештантів на будівництві фортець, фортів, інших оборонних споруд. Заслання на каторгу полягало в суворих жорстких умовах тримання та виснажливій праці.

Перші кроки щодо упорядкування та централізації керівництва тюремною системою зроблені імператором Олександром I в його Указі «Учреждение Министерства полиции» від 25 червня 1811 року. «Департамент поліції» формально придбав статус централізованого органу управління тюремною системою держави [4, с.113]. Розміщення арештантів було однією із найбільш гострих проблем тюремної системи. Вперше загальний проект плану устрою тюрем Росії був затверджений лише 25 квітня 1821 року, згідно з яким тюремні будівлі повинні були бути цегляними або дерев'яними на кам'яному фундаменті з металевим дахом, з розділенням арештантів по статі і роду злочину.

Усі зміни, що відбувались на території України розвивались згідно із загальними для всієї Російської імперії закономірностями. Першим за часом спеціальним законодавчим актом Російської імперії про позбавлення волі виступав «Свод учреждений и уставов содержащихся под стражей и о ссыльных» від 1832 року. Він складався з трьох розділів: перший розділ «Учреждение мест содержания под стражею» містив постанови загального характеру, був немовби вступом до другого «О содержащихся при полиции и в тюрьмах» і третього «О содержащихся в смиренных и работных домах»[5].

Статут вживає назву «в'язниця» як загальне, більш широке, що охоплює назви «тюремний замок» і «острог». Ці види місць

позбавлення волі призначені для більш серйозних обвинувачених та засуджених, але разом з тим і для неспроможних боржників. Робочі будинки призначалися для утримання порушників різних поліцейських і адміністративних приписів та заборон, неслухняних осіб владі, а також обвинувачених і засуджених за злочинство. Статут обходить майже повним мовчанням щодо умов тюремного режиму. Він обмежується вимогою, щоб арештанти бували на сповіді, а священик схилив їх до визнання та каяття.

З часом Статут мав поправки до статей і у 1842 році розділяв засуджених осіб на привілейованих та простих. Кожна привілейована особа отримувала окреме ліжко, а люди «просто звання» мали на двох одне ліжко з перегородкою. Першим особам надавався солом'яний матрац товщиною в 2 вершка і волосяна подушка в 6 фунтів, а другим - такий же матрац, але лише в 1 вершок завтовшки і подушка із соломи.

У загальній їдальні засуджених осіб різних класів, пропонувалося розміщувати за різними столами. Шляхетним засудженим надавалися тарілки, блюда і олов'яні ложки, інші ж їли з дерев'яних чашок дерев'яними ложками. Законодавець вважав за можливе розробити по класам меню сніданків, обідів і вечерів для в'язнів, надавши білий хліб тільки шляхетним, наказавши поїти їх квасом, а інших - водою.

Заборонивши називати засуджених за прізвиськом, закон наказував тюремній адміністрації називати благородних по імені та по батькові, а інших - тільки по імені. Називати благородну засуджену особу тільки за ім'ям та без по батькові, допускалося у вигляді дисциплінарного покарання.

Різниця засуджених за статусом була відчутною і у в'язничному вбранні, за її якістю матеріалу та зовнішнім виглядом. Статут не допускав взути благородних засуджених осіб в постолі, які носили засудженні нижчого класу. Так само вироблялась відмінність у заняттях ув'язнених, працюю. Чорна робота ставала виключною обов'язком непривілейованих засуджених осіб.

На кінець XIX сторіччя в каральній практиці уряду відбуваються суттєві та покращені зміни щодо засуджених осіб. Ухвалюється закон від 12 червня 1900 року «Об отмене ссылки на житье и ограничении ссылки на поселение», перевага надається тюремному ув'язненню. У 1906 році при Головному управлінні створюється центральне дактилоскопічне бюро, а з 1908 року виділяється особливе діловодство, функції якого - розробка законодавчих та інших принципово важливих питань по тюремній частині. Через рік ухвалюється закон «О воспитательно-трудовых заведениях для несовершеннолетних», а 22 червня 1909 року затверджується закон «Об условно-досрочном освобождении».

Значним правовим актом, що представляв собою систему норм виправно-трудового права, була Тимчасова інструкція «Про позбавлення волі, як міри покарання і про порядок його відбування», затверджена постановою Народного Комісаріату Юстиції РРФСР 23 липня 1918 року [6, с. 169]. Інструкція передбачала місця позбавлення волі, як загальні місця ув'язнення (з 1921 року - виправні будинки), землеробські колонії і реформаторії - виховно-каральні установи для засуджених до позбавлення волі молодого віку, іспитові заклади - для осіб, стосовно яких є підстави для послаблення режиму або для дострокового звільнення, каральні лікувальні заклади - для утримання арештантів із помітно вираженими психічними дефектами, тюремні лікарні, арештні доми - для короткочасного утримання підслідних і арештантів, які підлягають пересиланню.

У керівних засадах кримінального права РРФСР зазначалось, що «завданням радянського кримінального права є охорона за допомогою репресій суспільних відносин, які відповідають інтересам трудящих мас». М.Кириленко зазначав: «Покарання має за мету подолання опору класово-ворожих елементів і виправлення тих, хто піддається виправленню, виховання дисципліни нестійких елементів із середовища трудящих шляхом виправно-трудового впливу на них і вжиття заходів суворого примусу до тих з них, дії

яких є особливо небезпечними для соціалістичного будівництва» [1, с.107].

У кримінально-виконавчій практиці періоду становлення виправно-трудової системи створено «табір примусової праці». Все почалось із прийняття 5 вересня 1918 р. РНК РРФСР постанови «Про красний терор», де зазначалось про необхідність ізоляції «класових ворогів» у «концентраційних таборах». У жовтні 1920 прийнято Постанову РНК УРСР «Про організацію таборів примусової праці», відповідно до якої організація зазначених установ покладалась на губернські особливі комісії, котрим житловий відділ місцевого виконавчого комітету мав виділяти необхідні приміщення у колишніх маєтках, монастирях, садибах тощо. На них же покладалась відповідальність за невиконання постанови [5].

За законодавством про працю, в'язні мали працювати по 8 год. на добу, щоправда у подальшому цих норм ніхто не дотримувався, особливо коли мова йшла про виконання плану робіт. Значна частина коштів із заробітку в'язнів утримувалась на продовольство, одяг, витрати на приміщення, утримання адміністрації табору та караулу. Загальна сума вирахувань не повинна була перевищувати трьох четвертих заробітку.

За першу втечу зпід варти строк тримання збільшувався вдсятеро від попереднього. За повторну втечу винних піддавали суду революційного трибуналу, котрий мав право винести вирок аж до самої смертної кари. Крім того, з метою попередження втеч у таборі дозволялось вводити колективну поруку і колективну відповідальність [7].

У травні 1922 року керівництво позбавлення волі було покладено на НКВС, у складі якого утворено Головне управління місць ув'язнення (ГУМУ). У Наркоматі внутрішніх справ України було організоване Управління місць ув'язнення (УМУ). У жовтні 1925 прийнято Виправно-трудовий кодекс УРСР. У Кодексі визначено необхідність поєднання покарання у виді позбавлення волі й примусових робіт з виправно-трудовим впливом. Основними методами впливу на засуджених

визнавалися режим, праця і культурно-освітня робота [8, с.86].

Кодекс встановив обов'язковість відвідування школи всіма неграмотними і малограмотними засудженими, які не досягли 50 років, а також ув'язненими, які знаходяться під слідством, якщо судовою або слідчою владою їм не заборонено спілкування з іншими ув'язненими.

Норми регламентували організацію допомоги ув'язненим та засудженим, які звільняються з ВТУ. Про конкретні заходи в умовах загальної економічної скрути в країні мова не йшла. Однак, передбачалась допомога у вигляді: надання матеріальної підтримки незабезпеченим засудженим при поверненні їх на батьківщину або на місце постійного проживання після звільнення з ВТУ; надання звільненим на перший час приміщення, харчування та позик на придбання інструментів і необхідних предметів домашнього побуту на пільгових умовах; устрій майстерень і підприємств для залучення до праці колишніх ув'язнених; надання юридичної та медичної допомоги тощо.

Кодекс виділяв окрему главу, що було присвячено спеціальним виховним установам для неповнолітніх злочинців – реформаторіям, які мали бути створені на принципах поєднання каральних властивостей режиму позбавлення волі з культурно-просвітницькою роботою, і передбачали за кінцеву мету формування з неповнолітніх правопорушників самостійних громадян, які усвідомлюють свої права та обов'язки. Строк відбування покарання неповнолітніх у реформаторіях не повинен перевищувати 2 років, а максимальний вік осіб, які відбували покарання не більше 18 років.

Наприкінці 1929 року у роботі виправно-трудових установ відбулись зміни, а саме передбачалось здійснювати позбавлення волі на термін до трьох років у виправно-трудових колоніях за місцем проживання, а позбавлення волі від трьох до десяти років – у виправно-трудових таборах у віддалених районах країни.

В Україні новий виправно-трудовий кодекс не приймався, а формально діяв Кодекс

1925 року. У 1934 в Україні в складі Наркомату внутрішніх справ було створено Управління виправно-трудових таборів і колоній. Табірними пунктами, виправно-трудовими колоніями, транзитно-пересильними пунктами й інспекціями виправно-трудових робіт керувало Управління виправно-трудових таборів і колоній. Виховно-трудовими і виховними колоніями, дитячими приймальниками-розподільниками керував відділ трудових колоній (ВТК), що був самостійною структурою Наркомату [2, с.107].

Згідно з вищевикладеним можна дійти висновку, що розвиток системи місць позбавлення волі у СРСР характеризувався регулярним прийняттям великої кількості нормативних актів НКВС та НКЮ, які поступово підміняли закон як акт найвищої юридичної сили. Прийнято Постанову НКЮ від 15.11.1920 «Про затвердження Положення про загальні місця ув'язнення», Декрет РНК РРФСР від 21.03.1921 «Про позбавлення волі і про порядок умовно дострокового звільнення ув'язнених».

Друга світова війна суттєво змінила життя ув'язнених у радянських таборах та колоніях. Норми харчування були зменшені, що призводило до збільшення смертності. Також багато засуджених осіб було страчено адміністрацією на фоні наступу німецьких військ на різних фронтах через неможливість їх евакуації до тиллових районів СРСР.

У цей період значна частина засуджених чоловіків, придатних до військової служби, була мобілізована у Червону Армію. Указом Президії Верховної Ради СРСР 14 квітня 1943 року передбачене позбавлення волі у виді каторжних робіт для фашистів і їхніх посібників. Ця категорія засуджених трималась у спеціальних в'язницях і таборах. У 1944 році у виправно-трудових установах була створена спеціальна служба по нагляду за поведінкою засуджених. Її створення сприяло наведенню правопорядку в установах, зміцненню дисципліни й організованості серед засуджених [1, с.119].

У березні 1953 року тюрми, слідчі ізолятори і трудові колонії неповнолітніх залишені в МВС, а виправно-трудові колонії і табори

підпорядковувались Міністерству юстиції. У 1957 році постановою Ради Міністрів України було затверджено Положення про спостережні комісії.

В Україні після закінчення війни довелося наново будувати і відновлювати систему місць позбавлення волі. Міністерству внутрішніх справ України прийшлося перебудувати свою структуру, у тому числі і місця позбавлення волі. Самостійні управління, що відали місцями ув'язнення, були об'єднані в один орган - Управління виправно-трудових установ (далі-УВТУ).

Указом Президії Верховної Ради України 26 липня 1961 року затверджено Положення про виправно-трудові колонії і тюрми МВС Української РСР, яким передбачалися виправно-трудові колонії чотирьох видів: загального, посиленого, суворого й особливого режимів.

З часом охорона виправно-трудових колоній була покладена на Управління внутрішніх військ МВС УРСР і почала здійснюватися військовослужбовцями строкової служби. При кожній колонії був створений конвойний підрозділ (взвод, дивізіон), із більшою чисельністю особового складу, чим було до цього. Для їхнього розміщення здійснювалось будівництво при колоніях військових містечок, посилення охоронних споруд. У зв'язку з передачею охорони колоній у ведення управління внутрішніх військ в Управлінні виправно-трудових установ був створений відділ режиму [2, с.115].

Верховна Рада України прийняла Виправно-трудовий кодекс 23 грудня 1970 року і з 1 червня 1971 року введено його в дію.

У перших статтях чітко сформульовані завдання виправно-трудового законодавства Української РСР – забезпечення кримінального покарання з тим, щоб воно було не тільки карою за здійснений злочин, але й виправляло і перевиховувало засуджених у дусі чесного становлення до праці, точного виконання законів і поваги до правил соціалістичного співжиття, попередження скоєння нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також сприяло викориненню злочинності [9].

Виправно-трудовий кодекс зазначав, що підставою для відбування покарання і застосування до засудженого заходів виправно-трудового впливу може бути тільки вирок суду, що вступив у законну силу. Таке трактування було новочасним і відповідало вимогам відомої ст. 9 Загальної декларації прав людини «ніхто не може бути підданий безпідставному арешту» та майже на два десятиліття випередило закріплення такої норми в Європейських пенітенціарних правилах. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 12 червня 1970 р. вводилося умовне засудження до позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці. Відповідно до названого Указу, суд при призначенні покарання повнолітній працездатній особі, вперше засуджений до позбавлення волі від одного року до трьох років, міг винести постанову про умовне засудження цієї особи до позбавлення волі з обов'язковим залученням його на термін призначеного покарання до праці в місцях, призначених органами, що видають виконанням вироку.

На початку 1980-х років економічна система СРСР утратила два своїх найбільших вагомих стимули: трудовий ентузіазм п'ятирічок та страх перед репресіями, що характеризували сталінський період розвитку. Згодом треба погодитись, що примусова праця не закріплена матеріальним інтересом, ставала пагубною не тільки для економіки країни, а й знаходила своє відображення в її правоохоронній сфері [8, с.57].

Досвід кінця 1980-х років виявив неможливість перебування в'язничної системи як повноправного суб'єкта ринкових відносин, що фактично призвело до появи демократичних ідей, які мали втілюватись у життя за допомогою старих методів роботи у військовій, по суті організації виправних установ.

На початку 1990 року відбувалось посилення на демократизацію суспільства, співставлення поглядів у спектрі політичних і соціальних питань. Відповідно до цього було зроблено перші кроки до гуманізації існуючої кримінально-виконавчої політики в Україні.

За допомогою науковців і зацікавлених відомств, Міністерством внутрішніх справ розроблено та затверджено постановою уряду №88 від 11 липня 1991 року Концепцію реформування кримінально-виконавчої системи України. В її основу покладені Декларація про державний суверенітет України, затверджені ООН Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, Загальна Декларація прав людини, Європейські стандарти, інші міжнародні угоди та документи. Реформа перш за все спрямовувалась на соціальну переорієнтацію виконання кримінальних покарань з урахуванням міжнародного досвіду й актів про права людини, принципів законності, гуманізму, демократизму, справедливості, диференціації та індивідуалізації виховного впливу на засуджених [2, с. 163].

З настанням самостійності України ухвалено низку змін нормативно-правових актів, спрямованих на гуманізацію виконання покарання. У грудні 1991 року змінені Правила внутрішнього розпорядку виправно-трудових установ (засудженим дозволено носіння короткої зачіски, сорочок цивільного зразка, скасовані нагрудні знаки, розширений асортимент дозволених до придбання і збереження продуктів харчування і предметів споживання у т.ч. наручних годинників, спортивних костюмів та ін.).

Наступного року постановою Кабінету Міністрів України встановлено порядок, відповідно до якого заробітна плата засудженим нараховується в повному обсязі за діючими тарифами, а відрахування проводяться по фактичних витратах на утримання. Цього ж року затверджено Закон України «Про скасування покарань у виді заслання та висилки», скасована також кримінальна відповідальність за відхилення від цих покарань. Усі особи, що відбували ці покарання в інших регіонах колишнього СРСР, були повернуті в Україну.

У подальшому, а саме 22 квітня 1998 року Президентом України видано Указ про утворення на базі Головного управління виконання покарань Міністерства внутрішніх справ України Державного департаменту України з

питань виконання покарань як центрального органу виконавчої влади. Цим же Указом визначено низку заходів щодо реформування та забезпечення діяльності системи виконання покарань. Згодом через 3 місяці було затверджено Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань. Створення Держдепартаменту, який уособлює в собі всі функції управління пенітенціарною системою, підпорядковується безпосередньо Кабінету Міністрів України, що відповідало зобов'язанням при вступі України до Ради Європи [10].

Згодом 11 липня 2003 року Верховною Радою України було прийнято Кримінально-виконавчий кодекс (далі – КВК), положення якого ґрунтуються на Конституції України, міжнародних актах з прав людини та міжнародному досвіді у сфері виконання кримінальних покарань.

Прийняття Кодексу передбачало формування нового етапу забезпечення дотримання прав людини в установах кримінально-виконавчої системи, перебудову системи класифікації установ за ступенями безпеки, що прийнята у Європі. Вводиться прогресивна система зміни умов тримання засуджених за рівнем їх виправлення, визначаються гарантовані права засуджених на побачення, отримання посилок, передач, отримання продуктів харчування, відрахування із заробітної плати.

Таким чином, підсумовуючи все вищевикладене, можемо відмітити, що процес перебудови кримінально-виконавчої системи обумовлено внутрішньою політикою, яка сформувалась у державі та сторонніми чинниками, які мали безпосередній на неї вплив. Також певне значення мав сформований соціально-перехідний процес виконання кримінальних покарань. В основі формування забезпечення правового статусу засуджених осіб закладено історичний прогрес забезпечення прав людини та основних свобод. Відповідно, і сукупність прав, що потребують захисту, постійно змінювалась у бік масштабного розширення. З огляду на ці обставини можна вважати, що формування та зміни правового статусу засудженого станов-

лять певні «сходінки розвитку суспільства», оскільки поява кожного нового вдосконалення прав засудженого було зумовлено певними корінними змінами в суспільстві, зміною світогляду, досягненнями людства тощо.

Література

1. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування: Вид. 4, перероб. та доп. – Одеса: Фенікс, 2011. – 446 арк.
2. Іваньков І.В. Тюремні установи в Україні в системі карально-охоронного механізму держави (кінець XIX – середина XX ст): дис.канд. наук: 12.00.01 – К. 2005. – 204 арк.
3. Роль і значення першої кодифікації виправно-трудового законодавства в Україні для організаційно-правових засад діяльності органів та установ виконання покарань І.В.Іваньков // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: щоріч. бюл. / КЮІКНУВС-2005 - 351-358 арк.
4. Наши тюрьмы и тюремный вопрос 1878 г. / Муравьев Н.В. // Из прошлой деятельности статьи по судебным вопросам. – СПб. – Т.1.- 107-146 арк.
5. Тальберг Д.Г. Исторический очерк тюремной реформы и современные системы европейских тюрем. — Киев, 1875.
6. Виправно-трудове право в УСРС в період Десталінізації (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х років) / Лісогорова К.М. – Харків: Націон. Юридич.ун-т ім.Я.Мудрого – 2015 –169-174 арк.
7. Розвиток виправно-трудового права в Україні в перші роки радянської влади / Фролов Ю.О. – Київ: Київ держ. Ун-т ім.Т.Г. Шевченка, 1960 – 28 арк.
8. Кримінально-виконавче право: підручник/ В.В. Голіна, А.Х. Степанюк, О.В.Лисодєд; за ред.. Голіна В.В. та Степанюка О.В., - Х.:Право, 2015.
9. Виправно-трудоий кодекс від 23.12.1970 №3325-VII, такий що втратив чинність.
10. Наказ Державного Департаменту України з питань виконання покарань 10.10.2005 №167 «Про затвердження Положення про підрозділ спеціального призначення».